

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.724881

EDİRNE MÜFTÜSÜ FEVZİ EFENDİ'NİN *BÜLBÜLİSTÂN* ADLI ESERİNDEKİ FARŞÇA ŞİİRLER

*Persian Poems in the Work Titled Bulbulistan by Fevzi Efendi,
The Mufti of Edirne*

Çetin KASKA*

ÖZ: Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eseri yazıldığı dönemden beri farklı toplumlar tarafından okunmuş, tercüme, şerh ve nazirelere konu olmuştur. Sa'dî'nin bu eseri sadece İran sınırları içerisinde etkili olmamış, dünya edebiyatlarının tamamında söz sahibi olmuştur. Bu etkisini günümüze kadar sürdürmüştür. Osmanlı döneminde medreselerde ders kitabı olarak okunmuş, Farsça öğretimi için ilk kaynaklar arasında yer almıştır. Tercüme, şerh ve nazirelerle birlikte Türk edebiyatında en çok okunan eserler arasında yerini almıştır. Birçok Türk müellif *Gülistân*'dan etkilenmiş ve eserlerinde bunu dile getirmiştir. *Gülistân*'a Türkçe nazire, tercüme ve şerhler yapıldığı gibi Türk müellifler tarafından Farsça nazireler de yazılmıştır. Bu nazirelerden birisini de Fevzi Efendi yazmıştır. Fevzi Efendi 1310'da tamamladığı bu eserine *Bülbülîstân* adını vermiş ve II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Fevzi ayrıca bu eserini Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserine nazire olarak yazdığını da ifade etmiştir. *Bülbülîstân* mensur ve manzum olarak yazılmıştır. Bu makalede Fevzi ve *Bülbülîstân* eseri hakkında bilgi verilecek ve ilk defa *Bülbülîstân*'da geçen Farsça beyitlerin Türkçe tercümeleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirne Müftüsü Fevzi Efendi, Bülbülîstân, Sa'dî, Gülistân

ABSTRACT: Saadi's work *Gulistan* has been the subject of translations, annotations and imitations and read by different societies. This work of Saadi is not only effective within the borders of Iran, it is known in all world literatures, as well. This effect has continued until today. It has been read as a textbook in madrasahs during the Ottoman period and is among the first sources for teaching Persian Language. *Gulistan* has taken its place among the most read works in Turkish literature with its translations, annotations and imitations. Many Turkish authors have been influenced by *Gulistan* and expressed this in their works. Many Turkish translations and interpretations of *Gulistan* have been made; also, its Persian imitations have been written by Turkish authors. One of these imitations is written by Fevzi Efendi. Fevzi Efendi named this work as Bulbulistan, which he completed in 1310, and gave it to Abdulhamid the Second. Fevzi also stated that he wrote this work as an imitation of Feriduddin Attar's work named *Baharistan*. *Bulbulistan* is written in prose and verse. This

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetinkaska@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1168-5522

Geliş Tarihi / Received: 21.04.2020
Kabul Tarihi / Accepted: 17.10.2020
Yayın Tarihi / Published: 29.01.2021

article gives information about the work of Fevzi and *Bulbulistan* and translates Persian verses in *Bulbulistan* into Turkish.

Keywords: Fevzi Efendi, the Mufti of Edirne, Bulbulistan, Saadi, Gulistan

Giriş

Malazgirt savaşıyla birlikte Türkler Anadolu'nun kapılarını açmış, Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti dönemlerinde, yöneticilerin sağlamış oldukları güvenilir ve huzurlu ortam sayesinde birçok Farsça söyleyen yazar, şair, âlim ve fakih Kafkasya'dan, Orta Asya'dan, Irak ve İran topraklarından Anadolu'ya göç etmiştir. Anadolu'ya yerleşen bu kimseler hem dersler vermiş hem de dinî ve müspet ilimler alanında birçok eser yazmıştır. Bu sayede Anadolu bir bilim ve kültür merkezi hâline gelmiştir. Bu dönemden itibaren birçok Türk sultan ve şehzade Fars dili ve edebiyatına ilgi göstermiş, Farsça şiir söyleyen mutasavvıf şair ve ediplere ikramda bulunmuş, onları bu konuda teşvik edip desteklemiştir. Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte İran kültürü Anadolu'ya taşınmış, bu taşınma işlemi Moğol istilasından sonra daha da hız kazanmıştır. Memleketleri Moğollar tarafında yakılıp yıkılan Farsça söyleyen birçok edip, şair ve bilgin İran'dan ayrılıp, daha güvenilir bir bölge olan Anadolu'ya göç etmiş, Anadolu'da bu bilge şahsiyetler büyük bir zenginlik kaynağı olarak görülmüş ve sultanlar tarafından her yönüyle desteklenmiştir. Bu sanatkâr, bilgin ve şairler de Farsça konuştukları için gittikleri yerlere kendi lisanlarını taşımış, eserlerini kendi dilleriyle yazmış ve yaşadıkları ülkelerin sultanlarını methedip, adlarını ölümsüz kılmıştır. Ayrıca Türk olup Anadolu'da yaşayan ve daha sonra Farsça öğrenen bazı şair ve yazarlar da Farsça şiirler yazmış, divan ve divançeler tertip etmiş ve mensur eserler kaleme almıştır. Osmanlı döneminde padişahların sarayları İranlı şair ve yazarların toplandığı merkezler olması hasebiyle, İran'dan Anadolu'ya göç eden herkesten şairlik beklenmiş ve bu konuda mahareti olmayan kimseler bile şairlik iddiasında bulunmuştur. Bu dönemde Anadolu'da şair olmakla İranlı olmak birbiriyle özdeşleşmiş, saray çevresinde Fars dili ve Farsça eserler ilgi ile karşılanmış, Yavuz Sultan Selim, Cem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman, Farsça divanlar yazmış, medreselerde Farsça öğretilmiş, meslek ve şahıs adlarında önemli ölçüde Farsça kelimelerden yararlanılmış ve birçok sultan ve şehzade adına Farsça eserler kaleme alınmıştır. Farsçaya olan bu ilgi neticesinde Türkiye'deki kütüphanelerde matematik, astronomi, edebiyat, tıp, coğrafya ve tarih ile ilgili çok sayıda Farsça eser bulunmaktadır. Osmanlı döneminde sonradan Farsça öğrenip, bu dilde

manzum ve mensur eserler yazarlardan birisi de Edirne müftüsü Fevzi Efendi'dir (Değirmençay, 2013: 1-30; Kartal, 2019: 69-73, 117-42; Aydın, 2010: 9-19; Şeker, 2014: 285-286; Riyâhî, 1995: 13-245; Kaska, 2020, 72-99; Enûşe, 1383: 2-6).

Fevzi Efendi: Asıl adı Mehmed, mahlası Fevzî'dir. Denizli'nin Tavas ilçesinde doğmuştur. Edirne'de uzun süre müftülük yaptığı için Edirne Müftüsü Fevzi Efendi adıyla tanınmıştır. Babası Ahmed Şâkir Efendi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fevzi ilk eğitimini memleketinde Hâdimli Hacı Said Efendi'nin yanında aldıktan sonra Manisa'ya gidip, müftü Evliyâzâde Ali Rızâ Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Ayrıca Erzincanlı Mehmed Efendi'den de ders okumuştur. 1840'ta Manisa'dan hareketle hac yolculuğuna çıkmış, bu yolculuk sırasında İzmir ve İskenderiye'deki camilerde ders vermiştir. 1841-1843 yılları arasında Mekke'de bulunmuş, hem ders almış, hem de tefsir dersleri vermiştir. Hac dönüşü Manisa'ya geri dönüp, tahsilini tamamlamış ve icazet alıp İstanbul'a gitmiştir. 1847'de Edirne'ye dersiâm olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Edirne müftüsü olan Fevzi, Eskicami'de yirmi yıl boyunca ders vermiştir. Bu süre zarfında birçok eser yazmıştır. 1864'te dedikodular nedeniye azledilmiş, daha sonra Antalya niyâbeti göreviyle tekrar memur olmuştur. Fevzi daha sonra sırasıyla İstanbul (1868), Filibe, Ankara (1877), Halep, Kudüs, Kayseri, Bitlis, Medine (1887-88), Balıkesir, Edirne gibi yerlerde görev yapmıştır. Rumeli kazaskerliğine kadar yükselen Fevzi 1900'da İstanbul Karagümrük'teki evinde vefat etmiş ve mezarı Fâtih Camii haziresindedir. Fevzi Efendi'nin birçok dinî ve edebî eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden en önemlilerinden birisi de Farsça kaleme aldığı *Bülbülistân* adlı eseridir (Uzun, 1995: 506-509; Göz, 2014: 713-25; İnal, 1974: 418-420; Yılmaz, 2008: 35-37). *Bülbülistân*, Türkler tarafında büyük bir beğeniyle karşılanan, Osmanlı öğretim kurumlarında okutulan ve iyi anlaşılması için üzerine birçok şerh yazılan Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân* ve Abdurrahmân-i Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserlerine nazire olarak yazılmıştır.

Gülistân: Fars edebiyatının ünlü şairi Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait olan bu eser 656 yılında Salgurlu hükümdarlarından Ebû Bekir Sa'd b. Zengî adına yazılmıştır. Eser münâcât, na't ve mukaddime ile padişahların hâl ve hareketleri, dervişlerin ahlakı, kanaatin fazileti, susmanın faydaları, aşk ve gençlik, güçsüzlük ve ihtiyarlık, terbiyenin etkisi ve sohbet adabı adlı sekiz baktan oluşmaktadır. 182 hikâyenin yer aldığı bu eserde günlük olaylar, ahlakî ve edebî hikâyeler, nükteler ve manzum parçalar bulunmaktadır. Bu eser Osmanlı döneminde medreselerde ders kitabı olarak okunmuş ve Farsça

öğretimi için ilk kaynaklar arasında yer almıştır. Ayet, hadis ve atasözlerinin yer aldığı bu eserde Sa'dî, Abdullah-i Ensârî, Hamîdî ve Ebü'l-Meâlî Nasrullâh-i Münşî'nin üslubundan etkilenmiştir. Ancak Sa'dî bu şahısların üslubunu sadeleştirip kendisine has bir üslup meydana getirmiştir. *Gülistân* yazıldığı günden itibaren geniş halk kitleleri tarafından beğenilmiş ve okunmuştur (Yazıcı, 1996: 240-41; Hânlerî, 1348: 423-24; Sa'dî-i Şîrâzî, 1996: 15-25; Yeşil, 2019; 544).

Bahâristân: Fevzi Efendi, *Gülistân*'dan başka Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserinden de etkilendiğini belirtmiştir. Bu sebeple *Bahâristân* hakkında kısaca bilgi vermekte yarar vardır. Abdurrahmân-i Câmî bu ahlakî ve edebî eseri, Sa'dî-i Şîrâzî'nin manzum ve mensur *Gülistân*'ını örnek alarak 1487'de yazmıştır. Adı "Bahar Ülkesi" anlamını taşıyan bu eserin bölümleri Ravza (bahçe) olarak adlandırılmıştır. Muhteva yönünden *Gülistân*'dan ayrılan bu eseri Câmî, oğlu için kaleme almış ve Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir. Manzum ve mensur olarak yazılan *Bahâristân*, Ravzatü'l-ahyâr ve Tuhfetü'l-ibrâr gibi adlarla da anılmıştır. *Bahâristân* ahlakî ve eğitici bir eser olup, bir mukaddime, sekiz bölüm (ravza) ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Eserdeki sekiz bölümde yer alan mevzular şöyledir: 1-Büyük sufilerden bazılarına ait hikâyeler. 2-Filozoflardan derlenmiş sözler. 3-Sultanlarda adalet. 4-Cömertlik ve kerem. 5-Aşk. 6-Aşk ve latifeler. 7-Şairlerin ahvali. 8-Hayvanların dilinden nakledilen hikâye ve fıkralar. Eserde dünya hayatı için gerekli olan öğüt ve bilgiler anlaşılır bir şekilde izah edilmiştir (Câmî, 1990: 4-5; Hikmet, 1963: 228-29; Okumuş, 1991: 470-71).

Bülbülistân: Fevzi Efendi bu eseri 1310'da tamamlamış ve II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân* ve Abdurrahman-ı Câmî'nin *Baharistân* adlı eserlerine nazire olarak yazılan bu eser, bir dibace, sekiz bab (nihal) ve bir hatimeden oluşmaktadır. Eserde cennetin sekiz makamı tanıtılmış ve bu makamlara nasıl ulaşılacağı hikâye ve manzum parçalarla dile getirilmiştir. Eser şu bölümlerden oluşmaktadır: Kitabın dibacesi. 1. Bab/Nihal: Darüsselam cennetindeki güzel sesli bülbüllerin, Allah'ın cenneti için şükür ve teşekkür etme niyetiyle güzel ötmesi. 2. Bab/Nihal: Darüsselam cennetindeki güzel sesli bülbüllerin Allah'ın dostuna salat ve selam getirmesi, akıl sahibi o büyüğün aile ve taraftarları için güzel ötmesi. 3. Bab/Nihal: Cennetü'l-me'vâ'daki güzel sesli bülbüllerin evliyanın muhabbeti ve fakirlerin dostluğu sebebiyle güzel ötmesi. Bu bab altı kısma ayrılmaktadır: 1) Büyük velilerin Allah'ın yardımıyla yokluk ve yoksulluğu varlık ve bolluğa çevirdikleri bilinmelidir. 2) Büyük velilerin diriyi

öldürdükleri ve ölüyü dirilttikleri de bilinmelidir. 3) Büyük velilerin Allah'ın yardımıyla gaybî işlerden haber verdikleri de bilinmelidir. 4) Büyük velilerin toprağı altına ve taşı mücevhere çevirdikleri de bilinmelidir. 5) Büyük velilerin sınırlı ve kısa zamanda uzun ve uzak mesafeleri kat ettikleri de bilinmelidir. 6) Fakirlere yemek vermenin, zayıflara yardım etmenin ve garibanları korumanın vacip ve zaruri olduğu da bilinmelidir. 4.Bab/Nihal: Cennetü'l-huld'daki güzel sesli bülbüllerin Allah, Peygamber ve işin ehli kimselere itaat edip güzel ötmesi. Bu bab bir kısımdan oluşmaktadır. 1) Öncelikle Allah'a itaat etmenin dört şeyle, peygambere itaat etmenin iki şeyle ve işin ehli kimselere itaat etmenin iki şeyle mümkün olduğu bilinmelidir. 5. Bab/Nihal: Cennetü'n-na'im'deki güzel sesli bülbüllerin, pak ve münezzeh Allah'ın adalet kanunu olan, mülkün mamur olmasını sağlayan ve bir milletin selametinin bağı olduğu şeriatın varlığı için güzel ötmesi. Bu bab iki kısma ayrılmıştır: 1) Öncelikle esas ve temeler; şeriat esasına göre mu'amelâti's-şer'iyye, itikadât-ı şer'iyye, ameliyât-ı şer'iyye adlı üç kısma ayrıldığı bilinmelidir. 2) Devlet temelini atan ve saltanatın parlaklığını sağlayan Osmanlı devletinin büyük sultanlarından Sultan Gazi Osman Hân ölüm döşeğindeyken hümayun sarayında yedi kıssa vasiyet etmiştir. 6. Bab/Nihal: Cennetü'l-karâr'daki güzel sesli bülbüllerin, dünya asayiş ve emniyetine vesile olan on şey için güzel ötmesi. Bu bab on kısma ayrılmıştır: 1) O on şeyden ilki te vazudur. 2) İkincisi dostları taltif etmektir. 3) Üçüncüsü düşmanlarla barışmaktır. 4) Dördüncüsü yumuşaklıktır. 5) Beşincisi sabırdır. 6) Altıncısı kanaattir. 7) Yedincisi az konuşmaktır. Bu kısım yedi bölüme ayrılmıştır: 1) Çok konuşmak ve gevezelik etmek dilin afetidir. 2) Yalan yanlış konuşmak dilin afetidir. 3) Gıybet dilin afetidir. 4) Dedikodu yapmak dilin afetidir. 5) Büyü yapmak dilin afetidir. 6) Beddua etmek dilin afetidir. 7) Sövmek ve küfretmek dilin afetidir. 8) Sekizincisi az yemektir. 9) Dokuzuncusu az uyumaktır. 10) Onuncusu az ilişkiye girmek ve ilişkinin sıhhati hakkında öğüttür. 7. Bab/Nihal: Cennetü'l-Firdevs'teki güzel sesli bülbüllerin, anne ve babaya gösterilen ihtiram ve saygı için güzel ötmesi. 8. Bab/Nihal: Cennetü'l-Adn'daki güzel sesli bülbüllerin, mürit ve talebelerin üstad ve büyüklere gösterdikleri saygı ve ihtiram için güzel ötmesi. Kitabın bitiş tarihi. Son. Bu eser İstanbul'daki Matbaa-i Âmire tarafından 1312'de yayınlanmıştır (Fevzi Efendi, 1312: 1-78).

Bülbülistân manzum ve mensur olarak yazılmıştır. Eserdeki bazı mensur hikâyeler sayesinde o dönemin edebî, ictimaî ve sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Hikâyelerde günlük hayatta karşılaşılan olaylar, nasihatler, nükteler, atasözleri, Farşça beyitler, ayet ve hadisler yer almıştır. Mensur hikâyelerde kısaca büyük velilerin söz ve davranışlarından, ibretli

latifelerden ve devlet adamlarının cömertliklerinden bahsedilmiştir. Şiirler kısmında manzum bölüm beyan edileceğinden burada örnek olarak eserde geçen mensur bir hikâyenin Farsçası ile birlikte Türkçe tercümesi verilecektir (Fevzi Efendi, 1312: 41):

بدرستی چنین آورده‌اند که یونس امره قدس سره از اولیاء بزرگوار از جهان و از
مردان طایبق امره قدس سره بود که در سالهای بسیار در خدمت او جانسکارانه با کمال صدق و
اخلاص کوشش کرده است و حتی از برای او از کوه‌ها بر دوش خود هیمه کشید چنانکه در آن
هیمه‌ها هیچ کج نبود که همه را راست آورد پس روزی عزیزش باو گفت ای یونس این هیمه‌ها که
دائماً از کوه بیاوری همه راست می‌آیند آیا در اینها هیچ معوج نیست یونس قدس سره در جوابش
گفت ای سلطان من در این درگاه چیزی ذی عوج نشاید من در این درگاه پاک چه کونا چیزی ذی
اعوجاج را بیاورم.

Şöyle nakletmişler: Cihanın büyük velisi ve Tapduk Emre'nin müridi Hazreti Yunus Emre, şeyhi Tapduk'un hizmetinde uzun yıllar kemali sadakat ve ihlasla çalışmış, hatta onun için dağlardan sırtıyla odun taşıyıp getirmiştir. Getirdiği odunların hepsinin düzgün olmasına dikkat etmiş, hiç eğri odun getirmemiştir. Bir gün şeyhi ona ey Yunus: Dağdan daima getirdiğin odunların hepsi düzgün, acaba aralarında hiç eğri odun yok mu? Yunus Emre ona cevaben: Ey Sultanım bu dergâha eğri şey yakışmaz, ben nasıl bu pak dergâha eğri büğrü şey getirebilirim.

Sa'dî, *Gülistân*'ı yazacak duruma gelene kadar dönemin en iyi eğitim kurumu olan Nizâmiye Medresesi'nde eğitim almış ve yaklaşık otuz yıl seyahat etmiştir. Sa'dî bu şaheseri yazarken daha önceki şair ve yazarlardan alıntı yapmamış, eserinin baştan sona orijinal olmasına dikkat etmiştir. *Gülistân*'a nazire olarak yazılan *Bahâristân* ve *Bülbülistân*'da şair ve yazarlardan alıntılar yapılmıştır. *Gülistân* daha çok Sa'dî'nin görüp yaşadıklarının birleşmesiyle oluşmasına rağmen, *Bahâristân* ve *Bülbülistân* duyulan ve kitaplardan öğrenilen mevzuların toplanmasıyla meydana gelmiştir. *Gülistân*, *Bahâristân* ve *Bülbülistân*'da ayetlerden, hadislerden, büyük insanların sözlerinden ve menkıbelerden yararlanılmıştır. *Gülistân*, *Bahâristân* ve *Bülbülistân* öğretici, eğitici ve eğlendirici özellikler taşımaktadır. Sa'dî'den sonra *Gülistân* tarzında kaleme alınan *Bahâristân* ve *Bülbülistân* bazı yönlerden başarılı olmasına rağmen onun seviyesine çıkamamıştır.

***Bülbülistân*'daki Farsça Şiirler**

Fevzi'nin makâme tarzında yazdığı *Bülbülistân*'da manzum ve mensur bölümler arasında bir denge bulunmaktadır ve konular kısa ve veciz bir şekilde anlatılmıştır. Fevzi, *Türkçe Divan*'ının basıldığını söylemesine rağmen bu eser hâlen elde edilememiştir. Ancak bazı Türkçe şiirleri makale ve yayınlanan diğer eserleri içinde gün yüzüne çıkmıştır. Türkçe şiirlerin

yanısıra Farsça şiirler de kaleme alan Fevzi'nin Farsça yazdığı *Bülbülistân*'da geçen Farsça şiirleri ve bunların tercümelerine yer vermemizin nedeni her yaştaki kuşağın bu şiirleri anlamasını sağlamaktır. Çünkü Farsça ortak tarihin, geniş bir coğrafyanın ve ortak kültürün dilidir, bir zamanlar saraylarda Farsça konuşulmuş, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman ve Sultan Cem divan yazacak kadar Farsça bilmiş, Farsça eser veren birçok edip, şair, âlim ve padişah yetişmiş ve yüzlerce Farsça kitap bu topraklarda kaleme alınmıştır. Makâme tarzında yazılan *Bülbülistân*'da eğitici, etkileyici, öğretici, ders verici, yol gösterici ve eğlencirici hikâyeler şiirlerle süslenmiştir. Fevzi'nin *Bülbülistân*'da şiirlere yer vermesinin sebebi anlatılan hikâyeleri ilgi çekici hâle getirmek, okuyucunun hoşça vakit geçirmesini sağlamak, insanları kendisine hayran bırakmak ve dilin inceliklerini öğretmektir. Fevzi, hikâyelerinde hikmet, övgü, sevgi, fazilet gibi konuları içeren şiirlere yer vermiş ve nesirle şiir arasında yapı ve anlam bakımında bağlantı kurmuştur. Hikâyeler içine serpiştirilen şiirler sayesinde *Bülbülistân* fesahat ve belagat noktasında ilgi çekici olmuş ve şiirler genellikle hikâyelerin muhtevasıyla bağdaşmıştır.

Fevzi, *Bülbülistân* adlı eserinde mısra, beyit, kıta, mesnevi nazım şekilleriyle Farsça şiirler yazmış, Feridüddin Attâr'ın *Pendnâme*'sinden beş beyitlik bir mesnevi tazmin etmiştir. Fevzi bu eserindeki şiirlerde daha çok tasavvufî konuları işlemiştir. Özellikle Allah dostları ile büyük velilerin ehemmiyetine vurgu yapmış, peygamberimizden bahsetmiş, Allah'ın hoşnutluk ve rızasını kazanmanın önemine işaret etmiş, peygamberlerin ve onların varislerinin daima rehberlik ettiğini beyan etmiş, tevazu ve sabrın bağışlanmaya ve mağrurluğun sefilik ve reziliğe sebep olduğunu dile getirmiştir. Farsça'nın yanısıra Arapça da bilen Fevzi, bu eserinde Arapça müstakil bir beyit yazmıştır.

Mısralar:

سوی دلخواهت رساند دلدل حمد خدا

Gönlün nereyi isterse Peygamber'in düldül adlı atı seni oraya yetiştirecek
(Fevzi Efendi, 1312: 2).

در دهانت باد شکر صد صلاة مصطفا

Peygamber Mustafa'nın üzerine olan yüz salavatın şükürü ve tatlılığı ağzında
daim olsun (Fevzi Efendi, 1312: 2).

هیچ نباشد از زبانت ترضیه دور و جدا

Hoşnutluk ve rıza talebi asla ağzından uzak ve ayrı olmasın (Fevzi Efendi,
1312: 2).

Kıtalar:

هر که کارش از برای حق کند*حق آموزش با رضا ملحق کند
می‌کند او را موفق دائما*هر نیازش با قبول البق کند

Her kim Allah'ın rızası için çalışırsa, Allah Teâlâ işine rıza ve hoşnutlukla eşlik eder.

Onu daima muvafak eder ve onun ihtiyaç ve niyazını uygun ve yaraşır bir şekilde kabul eder (Fevzi Efendi, 1312: 3).

چون خدا پیغام دهد که بر رسول محترم* ذات پاکش با سر و شانش صلاة خواند از کرم
کرد فرمان بر همه ارباب توحید که بر او* الصلاة و السلام گوینده باشند دمیدم

Allah muhterem resulüne mesaj gönderdiği zaman, peygamberin pak zatı bütün varlığıyla Allah'ın kereminden dolayı salavat getirir.

Peygamber bütün dost ve din arkadaşlarına kendisine sürekli ve her vakit selam ve salavat getirmelerini ferman etti (Fevzi Efendi, 1312: 9).

آب حیات تابعست از نفس آن ولی* کوز خدا و آجدست عین حیات در دلی
زنده کند مرده را مرده کند زنده را* در دل او سرّ حق شد همه آن سنجلی

Allah'ın testisini gönüldeki hayatla dolduran velinin nefesine hayat suyu tabidir.

Ölüyü diri ve diriye ölü kılar, çünkü onun gönlünde Allah'ın sırrı tamamıyla tecelli etmiştir (Fevzi Efendi, 1312: 18).

بر دل دوستان یزدان آشکارست هر نهان* می‌دهند پیغام ز مکتوم وقوعات جهان
کی شود در پیش مرآة چیز نامرئی در او* قلب ایشان همچو مرآة مجلاست هر زمان

Gizli her şey Allah'ın dostlarının gönlünde aşikârdır ve dünyadaki gizli olayları haber verirler.

Aynanın karşısında görünmeyen şeyler onların nazarında aşikâr olur. Onların kalbi ayna gibi her zaman tecelli ve zuhur yeridir (Fevzi Efendi, 1312: 18).

نافذ الاحکام هستند جمله دوستان اله* خاکرا ز سنگ را جوهر کنند با یک نگاه
بر شه عالم کند ناز از غنای دل همین* آنکه هر بار میکند در باب آن شاهان پناه

Allah dostlarının tamamı etkileyici hükümlere sahiptir. Bir bakışla taşı toprak veya mücevhere çevirirler.

Her defasında o padişahların sarayına sığınan kimse, zengin bir gönülle âlem şahına naz eder (Fevzi Efendi, 1312: 23).

اگر خواهی که خوشنود باشد از تو حضرت مٔان* معامل باش باین چیزی که می‌گویم ترا هر آن
غریبان و ضعیفان و فقیران را ترحم کن* که ایشان دائما باشند بزیر غیرت یزدان

Eğer iyiliksever Allah'ın daima senden razı ve hoşnut olmasını istiyorsan, sana söylediğim şeye olması gerektiği gibi muamele et.

Garip, zayıf ve fakir insanlara rahmet et, çünkü bu kişiler daima Allah'ın gayret gölgesi altındadırlar (Fevzi Efendi, 1312: 28).

انبیا هستند جمله تا بجنت رهنما* وارث ایشان همیشه عالمان کن اقتدا

گر درین عالم نمی‌باشند سلاطین جهان* تو کجا یابی خلاص از جور ارباب اذا

Cennete gitmek için peygamberler daima rehberlik eder, onların varisleri olan âlimlere uy.

Eğer bu âlemde cihan sultanları olmasa, sen nasıl cefa ve zulümden kurtulacaksın (Fevzi Efendi, 1312: 34).

شریعت قلعه امن و سلامت* شدن بیرون از این قلعه ضلالت
همیشه جایگیر باشید در آن جا* مباحثید تابع رأی جهالت

Şeriat emin ve selamet kalesidir. Bu kalenin dışarısı dalalet ve karanlıktır.
Daima şeriat kalesinde bulun ve asla cehalet ve zülme tabi olma (Fevzi Efendi, 1312: 35).

هر که قرآن کریم را کرد تعظیم دائماً* میکند او را موفق در همه کارش خدا
چونکه قرآن عظیم فرمان دیشأنست ز حق* هر زمان فرمانبرانش غالبانند بی مرا
Her kim daima Kur'ân-ı Kerîm'e itaat etse ve ona tabi olsa, Allah Teâlâ onu bütün işlerinde muvafak kılar.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm şan ve makam sahibi Allah'ın hakkı ve fermanıdır.
Kur'ân-ı Kerîm'e itaat edenler daima galip ve üstün olur (Fevzi Efendi, 1312: 39).

مرد نام تا چنان مشوم و منحوسست که آن* سالب باران بالا جالب جور جهان
کی بیاید بر تو خیری زان ز نیم بدلقا* به که بگریزی از آن مرد لنیم بدکنان
Dedikoducu adam o kadar kötü ve uğursuz ki, gökten yağan yağmur bile ondan dolayı dünyada eziyette neden olur.

Ne zaman o kötü tabiatlı ve kötü niyetli adamdan sana bir hayır ulaşacak, o kötü ve sefil adamdan kime sığınacaksın (Fevzi Efendi, 1312: 52).

هر که بر فلک توکل شده در بحر جهان* نکشد بیم هلاک چون نشود هیچ غرقان
هر که راکب شده بر اسب صدق در همه جا* جان و جسمش بسلامت شده در امن و امان
Bu dünya denizinde her kim feleğe tevekül ederse, boğulmadığı sürece helak olma korkusu çekmez.

Her kim nerede sadık ve emin bir ata binerse, emniyet ve selametle can ve tenini muhafaza eder (Fevzi Efendi, 1312: 57).

شوق ارد وصلت دوستان حق* دوستان چون داخل بستان حق
باده نوش از دست ایشان عاقلا* دوستان چون دائماً مستان حق

Allah dostlarına kavuşmak mutluluk coşkusudur, çünkü bu dostlar Allah'ın bostanının içindedir.

Bu akıllı dostların elinden bade iç, çünkü bu dostlar daima hak ve hakikat sarhoşudur (Fevzi Efendi, 1312: 59).

اگر خواهی سلامت از مصیبت* نصیر باشد ترا آن رب عزت
ببر هر رشته‌ها از ما سوی الله* بگو هر گاه الله هیچ مگو آه

Eğer musibetten kurtulmak istiyorsan, sana ancak aziz ve izet sahibi Allah yardım edebilir.

Bizden Allah tarafına her bağ ve ipliği götür, hiç bir zaman ah deme, daima Allah de (Fevzi Efendi, 1312: 64).

آن کسان که در گذشتند از هوای نفس خود* جمله دلخواه از هوای دوست برایشان رو نمود
آن کسان که قلبشان مربوط زنجیر هوا* هیچ ندارد دست ایشان چیز را جز خاک و دود
Kim nefsinin isteklerinden vazgeçerse, Allah onun istediği herşeyi en uygun şekilde verir.

Kalblerinin zincirini nefislerinin emrine amade eden kimselerin toprak ve dumandan başka nasipleri olmayacaktır (Fevzi Efendi, 1312: 68).

ای عقل تو دائما از سرّ حکمت عاجزی* نفس خود در آتش حیرت همیشه می‌پزی
دامن پاک عزیزان را بگیر و بنده باش* تا نمایان باشد آن سرّی که او را حائزی

Ey akıl sen daima hikmet sırrından aciz ve güçsüzsün. Nefsini daima hayret ateşinin içinde kaynat.

Kul ol, azizlerin pak eteğini tut ki, onların sahip olduğu sır sana aşikâr olsun (Fevzi Efendi, 1312: 78).

تاریخ ختام کتاب

این کتاب بلبستان یافت بعون الله ختام* و بخوانندش عموم اهل عرفان هست سزا
ما شاء الله بارک الله مرشد آمد بی‌خلاف* چون شود از بهر سالک دائما او رهنا
گر نگاه دارد باو یکبار ارباب نظر* از درونش شسته باشد زنگ نقش ما سوی
چونکه درسش می‌فزاید عشق و شوق را در درون* لا محاله غالب آید بر دلش حبّ خدا
و ربگویی این کتاب هست باغ و گلزار فیوض* مطلقا راست گفته باشی که شدست او دلگشا
هر ورق زو شد گل صد برگ در چشم فؤاد* چون پرست اوراق پاکش از کلام اولیاء
هر گلش بگشوده باشد با نسیم فیض حق* از درون راند به بیرون خار حزن و درد را
بلبلانش بر نهال هشت لانه ساختند* هر یکی با یک نوا کرد نغمه‌های جانفزا
خامه جوهر نوشت تاریخ ختمش فوزیا* بر بیا گو کین کتاب شد بلبستان صفا

Kitabın tamamlanma tarihi

Allah'ın yardımıyla bu Bülbülistân kitabı tamamlandı, irfan ehlinin tamamının onu okuması şayestedir.

Bu eser daima derişe yol gösteriyor, maşallah, barekallah mürşid onun sayesinde terakki ediyor.

Eğer nazar erbabı ona bir defa baksa, masiva hilesinin/renginin pasından temizlenir.

Verdiği ders sayesinde aşk ve şevk gönülde çoğalır ve elbette gönülde Allah'ın sevgisi galip gelir.

Eğer bu kitap feyizler gülbahçesi ve bostanıdır desen, kesinlikle doğru demiş olursun, çünkü ondan hâsil olmuştur.

Onun her varağı gönül gözünde yüz yapraklı gül oldu, çünkü onun temiz yaprakları velilerin sözlüyle doludur.

Allah'ın feyiz nesimiyle her gülü açıldı ve gönülden hüznün, keder ve dert dikenini dışarı attı.

Bülbülleri sekiz ağacın üzerine yuva yaptı. O ağaçlardan her biri cazibeli ve gönül çekici nağmeler çalıyor.

Fevzi mücevher kalemlerle tamamlanma tarihini yazdı. Gel söyle ki bu kitap safâ bülbülistâm oldu. Sene 1310 (Fevzi Efendi, 1312: 78).

Mesneviler:

حمد و شکر ذوالکرم را هر زمان کن اعتیاد* تا که باشد بر تو انعامات یزدان مستزاد
هر که رو گردان شود از امر حق باشد کنود* پست‌ترست از سگ همیشه آن دنی و آن عنود
چون سگی گر میخورد یک لقمه را از دست‌گیر* روز و شب دواردارش می‌شود از پیش و پس
آن خدا که کافه انعام از او آید بما* واجبست بر ما که باشیم روز و شب شکران نما

Kerem sahibi Allah'ın şükürünü ve övgüsünü daima adet edin ki, onun nimetlerinden daha fazla faydalanıp, istifade edebilesin.

Her kim itaatsizlik edip, Allah'ın emrinden yüz çevirirse, hakir ve serkeş bir şahıs olur ve daima köpekten daha aşağı düşer.

Bir köpek sahibinin elinden bir lokma yediği zaman, gece, gündüz ve daima teşekkür için onun etrafında dolandır.

Bütün nimetleri Allah bize verdiği göre, bizim gece, gündüz ona şükretmemiz zorunludur (Fevzi Efendi, 1312: 4).

پادشاهی گر ببخشد ذره ناچیز را* در شرف گنجینه زر داده باشد بی مرا
بندهیی گر فلک مشحون می دهد با پادشاه* قیمت یک ذره دارد فلک زر بی اشتباه

Eğer bir padişah değersiz bir zerreyi kullarına bağışlarsa, kulların nazarında o şey hazineden alınmış altındır.

Eğer bir kul altından bir gemiyi padişaha verse, padişahın nazarında o altın gemi, bir zerre kıymetindedir (Fevzi Efendi, 1312: 6).

روز و شب کو عاشقا تو الصلوة و السلام* تا که باشد روز فردا جای تو دار السلام
الصلوة و السلام را هر که دارد بر زبان* دائما پرد بسویش مرغ خیرات جهان

Ey âşık, selam ve salavat gönder ki, senin yarının bu vesileyle cennete dönüşün.

Her kim dilinden salat ve selamı düşürmese, cihanın hayırlı kuşları (dünya nimetleri) daima onun tarafına doğru kanat açar/uçar (Fevzi Efendi, 1312: 7).

دور باشد هر طریق از بهر مور* لیک دلدل را نباشد هیچ دور
ما همه مور ضعیفم در جهان* اهل وصلت دلدلاندند بی گمان

Karınca için her yol uzaktır, ancak Döldül için hiç bir yol uzak değildir.

Biz bu dünyada karınca gibi zayıfız, ancak vuslat ehli kimseler aynı Döldül gibidir (Fevzi Efendi, 1312: 25).

دوستی کن دوست حق را در جهان* دشمنی کن دشمن حق را همان
هر چه با او حق امر کرد تو بگیر* هر چه زو حق نهی کرد باش تو نگیر

Hak dostuyla bu dünyada dostluk kur, hak düşmanıyla da düşmanlık et.

Allah ona neyi emretmişse sen itaat et ve Allah ona neyi yasaklamışsa sen ondan kaçın (Fevzi Efendi, 1312: 30).

هر که او استیزه با سلطان کند* کار خود را سربسر ویران کند
هر که با سلطان دلیری کرد مرد* در هلاک مال و جان خود را سپرد
هر که گشت از خوی بد ناسازگار* دوستان از وی کنند بی شک فرار
هر که او یاغی شود با پادشاه* روز او چون تیره شب کرده سیاه
هر که او از کبر باشد سر بزرگ* از همه تنها همی ماند چو گرگ

Attar/Pendnâme

Her kim sultana düşmanlık ve kötü nazarla bakarsa, işini baştanbaşa viran eder.

Her kim sultana dostluk ve iyilikle bakarsa, can ve malını sultana emanet eder.

Her kimin kötü ve uyumsuz huyu varsa, dostları kuşkusuz ondan uzaklaşacaktır.

Her kim padişaha isyan ederse, gününü gece karalığı gibi siyah yapar.

Her kim kibrine güvenip büyüklük taslarsa, kurt gibi daima yalnız ve tek kalır
(Fevzi Efendi, 1312: 32).

هفت چیز بر هفت دیگر کرد ترجیح عاقلان * نام هر یک را از آن هفت کرد تعداد ناقلان
فقر را ترجیح کردند بر غنا با اختیار * بر شمع داشتند جوع را منتخب با افتخار
هم پسی را بر بلندی و ذللی را مدام * بر بزرگی برگزیدند تا شدند شاد و بکام
پیشه پاک تواضع بر کبر داشتند رجیح * تا فضای قلب ایشان شد وسیع و شد فسیح
حزن را مختار داشتند بر سرور بی‌بفا * مردگی بر زندگی تا یافتند وصل و لقا

Akıl ehli kimseler yedi şeyi, diğer yedi şeye tercih etmiştir. Nakledenler, bu yedi şeyin her birisinin adını ifade etmiştir.

Onlar kendi kararlarıyla fakirliği zenginliğe, açlığı iftiharla tokluğa tercih ettiler.

Mutlu ve memnun olmak için aynı şekilde mütevazılığı böbürlenmeye ve hakirliği güçlülüğe tercih ettiler.

Kalplerinin fezası genişleyip ferahlasın diye, kibre karşı tevazu mesleğini tercih ettiler

Hüzün ve kederi, fani mutluluğa tercih ettiler, hakiki bir mahbuba kavuşmak için ölmeyi yaşamaya tercih ettiler (Fevzi Efendi, 1312: 55).

عاشقان حق همه باشند بیدار در لیل * در جبین پاکشان تابان شود نور جمال
انورست از مهر و بدر سمت افلاک رویشان * اطمینت از بوی عنبر بوی پاک خویشان
هر که شد با آتش عشق خدا سوزان دل * در دو عالم در فضای دل نباشد منجمل
جوهر پاک میشود چونکه چنان ذات کریم * زان سبب او را تو بینی صاحب قلب سلیم

Hak âşıkları daima geceleri uyanıktır ve Allah'ın cemal nuru alınlarında daima parlamaktadır.

Onların ay ve dolunay yüzü vesilesiyle felek nuranıdır. Onların pak kokusu amber kokusundan da güzeldir.

Her kimin gönlü Allah'ın aşk ateşiyle yanarsa, gönlü her iki âlemde nasipsiz kalmaz.

Kerim zat, pak cevher gibidir, bu sebeple sen onu yumuşak kalp sahibi bil
(Fevzi Efendi, 1312: 60).

مکن در وقت صبح ای دوست سستی * که داری ایمنی و تن در سستی
چو پیدا شد نسیم صبح گاهی * در آن ساعت بیابی هر چه خواهی
هر آن خلعت کزان درگاه پوشند * چو آید صبح گاه آنگاه پوشند
دلی کو از حقیقت بوی دارد * به بیداری در آندم خوی دارد

Ey dost sabah vakti tembellik etme, sağlıklı ve emniyette olduğun o vakit tembellik etme.

Sabah rüzgârının estiği vakit, o zaman istediğin herşeyi bulacaksın.

Onun dergâhında giydikleri her elbiseyi, ancak o sabah vakti giyerler.

Hakikat kokusunu saçan bir gönül, o vakitte uyanmayı huy edinir (Fevzi Efendi, 1312: 62).

والدینت گر ز تو خوشنود باشند دایما * از تو خوشنود می‌شود با لطف و احسانش خدا
گر شوند غضبان بر تو والدینت در جهان * میشود غضبان بر تو ذات یزدانت چنان

Eğer anne-baban daima senden razı olursa, Allah da lütuf ve ihsanıyla senden hoşnut olur.

Eğer bu dünyada anne-baban senden hoşnut ve razı değilse, Allah da senden razı ve hoşnut olmaz (Fevzi Efendi, 1312: 69).

گر بخواهی که کنی راضی ز تو مولای را* وریخواهی که ستانی جنت مأوی را
رو بگوش که والدین باشند ز تو خوشنود مدام* چون شوند خوشنود ز تو باشد مقام دار السلام
Eğer Allah'ın senden razı ve hoşnut olmasını istiyorsan, eğer sonsuz cenneti elde etmek istiyorsan,

Anne-babanın sözüne kulak ver, onları daima hoşnut et, eğer onlar hoşnut ve razı olursa esenlik makamına ulaşırsın (Fevzi Efendi, 1312: 72).

نام شش چیز را خدا آورد در قرآن پاک* هر یک از دو نیست پذیرفته ز دیگر انفکاک
چون صلاة بی زکاةها و زکاة بی صلاة* نیست مقبول که اقیما تم اتوا ملحقات
بعد زو امر اطیعوا توأمست در حکم حق* طاعتش بی طاعت پیغمبرش یا رد آحق
شکر حق مقبول شود در نزد شکر والدین* چونکه شکر والدین با شکر حق توأم و دین
Allah altı şeyin adını Kur'ân'da zikretmiştir. Birini diğerini bitirmeden veya birbirinden bağımsız yapmak uygun değildir.

Namazsız zekât, zekâtsiz namaz kabul edilmemektedir, çünkü namaz kılmak ve zekât vermek birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Bu emirden sonra Allah'ın hükmüne itaat etmek ve boyun eğmek gerekir. Peygamber sorgusuz itaat etti, ancak ahmaklar reddetti.

Anne-babaya şükretmek Allah'ın şükrüne vesile olur, çünkü anne-babaya şükretmek, Allah ve din şükrüyle özdeştir (Fevzi Efendi, 1312: 73).

گر بخواهی که بیابی تا به مقصودت وصول* ورجویی که مرادت دائما یابد حصول
خدمت یک عزیزی را بکن تو اختیار* تا ببخشد هر چه خواهی حضرت پروردگار
چون عزیزان خازنان گنج الطاف خدا* همت ایشان نباشد از قبول حق جدا
رحمت ایشان شود مستجلب رحمت مدام* از حدیث پاک ستادم من برادر این پیام

Eğer Allah'a ulaşma hedefine varmak istiyorsan ve eğer daima muradın O'nu arayıp bulmaksa,

İhtiyarınla, bir azizin hizmetine gir ki, yüce Allah her ne istiyorsan sana bağışlasın.

Çünkü azizler Allah'ın lütuflarının hazinedarlarıdır. Onların himmeti Hakk'ın rızasından başka şey değildir.

Onların zahmeti daima Allah'ın rahmetine vesile olur. Ey kardeş, pak hadisten bu mesajı anladım (Fevzi Efendi, 1312: 73).

Beyitler:

هر که دارد قدر پیغمبر عزیز در این جهان* یابد او در دو جهان از سوی حق صد فر و شأن
Her kim peygamberin kıymetini bilirse, bu dünyada azizdir; her iki dünyada Allah tarafından yüzlerce makam mevki bulur (Fevzi Efendi, 1312: 10).

معجزات ذات پیغمبر فزونست در جهان* آمدند سنگ و درختان در حضورش با زبان
Bu dünyada peygamberin mucizeleri çoktur. Taşlar ve ağaçlar huzurunda söze gelip, konuştular (Fevzi Efendi, 1312: 11).

هر یکی از آل و اصحاب پیغمبر جان من* من غلام کهترم ایشان همه سلطان من
Peygamberin her dost ve arkadaşı canımdır. Ben onun küçük hizmetkârıyım ve O herkesin sultanıdır (Fevzi Efendi, 1312: 11).

هر یکی از آل و اصحاب مشعل راه هدی* دائماً راضی بباشد از همه ذات خدا
Peygamberin dost ve aile efradının her biri hidayet yolunun ışığıdır. Allah
Teâlâ daima onlardan razı ve hoşnut olsun (Fevzi Efendi, 1312: 13).

گر گناهی میکند از یک ولی الله صدور* از مقام سامیش آن در عقب افتاد دور
Eğer bir veli bir günah işlese, yüce makamından uzaklaşır ve aşağı düşer
(Fevzi Efendi, 1312: 14).

شرع پاک بیخ ولایت شده هم نور طریق* هر که او نیست متشرع باو توفیق نه رفیق
Peygamberin pak şeriatı velayetin esası ve yol aydınlığıdır. Her kim O'nun
şeriatına inanmasa, O'nunla arkadaş olamaz (Fevzi Efendi, 1312: 14).

شریعت را نداری طریقت را نداری* طریقت را نداری حقیقت را نداری
Kimin şeriatı yoksa tarikatu da yoktur, kimin tarikatu yoksa hakikati de yoktur
(Fevzi Efendi, 1312: 15).

در این عالم اصل اصحاب فرمان اولیاء الله* که فرمانی از ایشان پس نماند بی نفوذی هر گاه
Bu dünyada ashabın asıl işi evliyaullahın fermanına kulak vermektir, çünkü
onlardan gelen hiçbir ferman tesirsiz değildir (Fevzi Efendi, 1312: 16).

چو شهباز نیاز پرواز کند با پرتو نورانی* شکارش در دهانش میدهند از سوی سبحانی
Niyaz doğanı nurani kanatlarla uçarsa, yüce Allah tarafından avı ağzına
konulur (Fevzi Efendi, 1312: 16).

ترجمان حق شدست هر گاه زبان اولیا* بی گمان مرآة غیبست هر جنان اولیا
Evliyanın dili her zaman hak ve hakikat tercümanıdır. Şüphesiz evliyanın her
cenneti gaybın ayinesidir (Fevzi Efendi, 1312: 17).

نفس پاک ولی گاه شود تیر خدا* گاه شود نفسش جوهر و اکسیر خدا
Velinin temiz nefesi bazen Allah'ın oku olur. Bazen de nefesi, Allah'ın iksir
ve cevheri olur (Fevzi Efendi, 1312: 18).

ولی الله اگر خواهد کند و باز احیا* ولکن این تصرف شد همه از قدرت مولی
Allah'ın velisi eğer isterse ölüyü tekrar diriltebilir, ancak bu iş sadece Allah'ın
dilemesiyle olur (Fevzi Efendi, 1312: 19).

از ورای پرده آرند با تو پیغام اولیا* چون ستانند دائماً از دوست اکرام اولیا
Perdenin arkasından sana evliyanın mesajını getiriyorlar, çünkü daima dosttan
evliyanın ikramını alıyorlar (Fevzi Efendi, 1312: 21).

ظاهرا دو چشم دو گوش داشته اند آن اولیا* باطناً با صد صماخ و دیده بیند از سما
Evliyanın zahiren iki gözü ve iki kulağı vardır, ancak aslında yüz kulak ve
gözle yukarıdan görür (Fevzi Efendi, 1312: 22).

هر چه خواهند اولیا او را خدا احسان کند* ار بجویند ظاهری ظاهر و یا پنهان کند
Evliya Allah'tan ne isterse, Allah ona dilediğini bağışlar, eğer bir şeyi zahiri
olarak isterse, Allah, o şeyi ona aşikâr veya gizli kılar (Fevzi Efendi, 1312: 24).

چون ولاهم یجزنون گفت حق برای اولیا* هر چه خواهند از کنوز حق ستانند بی عنا

Allah büyük veliler için: “üzülecek olan onlar değil” demiştir. Allah hazinesinden ne isterlerse eziyet çekmeden onu elde ederler (Fevzi Efendi, 1312: 24).

تیزتر از باد رسند تا بيمين * آورند زانجا بتو برگ سمن

Rüzgârdan daha hızlı ve çabuk Yemen'e varırlar. Oradan sana yasemin çiçeği getirirler (Fevzi Efendi, 1312: 25).

كرامت در سر دوستان حق تاجست كه می پوشند * پیام را دائماً از سوی والای خدا كوشند

Keramet Allah dostlarının başlarına taktıkları bir taçtır. Allah'ın inayeti sayesinde kendilerine daima mesaj gelir (Fevzi Efendi, 1312: 27).

همه دوستان یزدان در نظرگاه كهنه پوشانند * ولكن فی الحقیقه كافة شاهان ذی شأنند

Bütün Allah dostları görünüşte eski elbise giyer, ancak hakikate hepsi şahlar gibi şan sahibidir (Fevzi Efendi, 1312: 30).

رَو بسنت دائماً عامل بباش * دمبدم با شرع پاک فاعل بباش

Daima sünnete göre amel et. Her lahza ve daima pak şeriata göre hareket et (Fevzi Efendi, 1312: 31).

امر پاکی كه باو سلطان فرماید بما * واجبست بر موجبش بر ما اطاعت دائماً

Sultan bitirmesini istediği pak emiri bize emrediyor. O hâlde emredilen şeye daima itaat etmek üzerimize vaciptir (Fevzi Efendi, 1312: 32).

پادشاه مانند مرأة مجلاست هر زمان * حال خود بینی در او تو ای برادر بالعیان

Padişah her zaman parlak ayna gibidir. Ey arkadaş kendi hâlini onda aşikâr olarak görürsün (Fevzi Efendi, 1312: 33).

گر عمل داری سزا یا ناسزا * مطلق از جنس عمل یا بی جزا

Eğer uygun veya uygun olmayan bir amelin varsa, bu vesileyle ya ceza alırsın ya da almazsın (Fevzi Efendi, 1312: 33).

اگر خواهی كه مولا قدر و شأنت را كند عالی * تواضع كن ترحم كن ازین دو هیچ مباش خالی

Allah'ın şan ve derecenin yüceltmesini istiyorsan, tevazu ve bağışlamadan başka şey rehber edinme (Fevzi Efendi, 1312: 40).

اگر هر جا تواضع میکنی هر جا بلند هستی * وگر هر جا کبر داری سفیل و در كمند هستی

Eğer her yerde tevazu gösterirsen, karşılığında her yerde saygı görürsün. Eğer her yerde mağrur olursan sefil, rezil ve mahkûm olursun (Fevzi Efendi, 1312: 41).

اگر انسان و انسان زاده هستی * بهر احسان احسانعاده هستی

Eğer insan ve insan evladıysan, ihsan ve iyilik etmenin peşinden gidersin (Fevzi Efendi, 1312: 41).

روی دشمنانرا ببین خندان بباش * وز مكورش دائماً ترسان بباش

Düşmanların yüzüne bak ve gül, ancak hile ve düzenbazlıklarından daima kork (Fevzi Efendi, 1312: 42).

داد را مرد حلیم باش تا كه آسایش كنی * با حلیم حسن اخلاق در دل آرایش كنی

Rahat etmek istiyorsan yumuşak huylu ol, gönlün yumuşak huylu güzel ahlakla rahata kavuşur (Fevzi Efendi, 1312: 43).

كُنَّا فِي ضِعْفٍ ضَعْفٍ نَمْلَةٌ * إِنَّهَا قَافٌ عَلَيْهَا رَمْلَةٌ

Biz zayıflık noktasında aynı karınca gibi zayıfız. Bir kum tanesi, onlar için aynı Kaf Kağı gibidir (Fevzi Efendi, 1312: 43).

ترا هر چیزی که آرد مضرت * او شد در حق تو عین مصیبت

Sana zararlı olan ve zarara sebebiyet verecek her şey, senin hakkında aynı musibettir (Fevzi Efendi, 1312: 43).

هر که در دل داشت قناعت شد جلیل * هر که طامع شد همیشه اوست دلیل

Her kim kanaat ederse, yüce ve ulu bir makama erişir. Her kim tamahkâr olursa daima zelil olur (Fevzi Efendi, 1312: 45).

این همه از حکمت رب حکیم * سر او دانست بزدان علیم

Bütün bunlar bilgi sahibi Allah'ın hikmetindedir. Onun sırrını sadece âlîm olan Allah bilir (Fevzi Efendi, 1312: 46).

قناعت تا بسوی راحت آرد * سکونت تا بسوی حکمت آرد

Kanaat insana rahatlık sağlar. Asayiş ve emniyet de hikmet gerektirir (Fevzi Efendi, 1312: 46).

هر که بسیار گفتنی را ملتزم در طبع خود * دانکه او شد دائما در جسم و جانس سبع خود

Her kim tabiatı gereğince çok konuşursa, bil ki o daima can ve cismini yarıtcı bir hayvan gibi yer (Fevzi Efendi, 1312: 47).

بهر جا رو دروغ گوینده را زشت و سیاه باشد * و بهتان کردنش بر بی‌گناه ظلم و گناه باشد

Nereye gidersen git, yalan söylemek çok kötüdür. Günahsız bir şahsa töhmet etmek, zulüm ve günahın kendisidir (Fevzi Efendi, 1312: 47).

گوشت مرده را خورد آنکس که غیبت میکند * در دو عالم بر خودش او جلب تهمت میکند

Gıybet eden kimse ölü eti yer ve kendisini her iki cihanda töhmet altında bırakır (Fevzi Efendi, 1312: 50).

با اساءت کار احسان کردنت مشو ار پاک * ور بکردند آن مسیئان جیب پاکت چاک و چاک

İhsanını kötülük etmekle zayı etme, ihanet ve kötülük edenler pak cebini paramparça ettiler (Fevzi Efendi, 1312: 50).

عیب دیگر را مجو گر عاقلی * جز کلام خوب مگو گر ناقلی

Eğer akıllı biriysen, diğerlerinin ayıbını arama, eğer sözü nakledersen, iyi kelimadan başka şey söyleme (Fevzi Efendi, 1312: 51).

هر که بر دیگر شود سخریه کار * میشود البته روزی شرمسار

Her kim başkasıyla alay etme peşindeyse, kesinlikle birgün kendisi pişman olup, utanacaktır (Fevzi Efendi, 1312: 53).

هر که باشد دیگرانرا مرد طعان با زبان * خود کند آن کار بد را پیش رفتن از جهان

Her kim diliyle diğerlerini aşağılama peşindeyse, ölmeden önce kendisi de o kötü işi tadacaktır (Fevzi Efendi, 1312: 54).

بر زبان پاک نشاید شتم کردن داد را * تو مکن اصلا ملوث آن زبان پاک را

Pak ağızla küfretmen uygun değildir. Asla pak ağzını bu kötü şeylerle kirlletme (Fevzi Efendi, 1312: 54).

عاشقان صادقانش صاحب فرمان همه * جمله جان در پیش ایشان کشته‌اند قربان همه
Sadık âşıklar ferman sahibidirler. Onların önünde herkes candan kurban olur
(Fevzi Efendi, 1312: 56).

معصیت از گرسنه دورست و از سیر شد قریب * قلت نصحا لا قصر سبعان فاصبر یا حبیب
İsyankârlık açlıktan uzak ve tokluğa yakındır. Ey dost, sabret, nasihat edenlere
bu yedi şeyden geri kalmamalarını söyledim (Fevzi Efendi, 1312: 60).

اگر خواهی سرور قلب آگاه * ز خلق دور باش که یا بی‌قرب الله
Eğer kalbinin mutlu ve sevinçli olmasını istiyorsan, halktan uzaklaşıp, Allah'a
yakınlaş (Fevzi Efendi, 1312: 63).

اگر تو درس عشق حضرت معشوق بیاموزی * او در هر جا رساند بهر تو آب و همه روزی
Eğer sen yüce Allah'ın aşk dersini öğrenirsen, O sana her yerde su ve bütün
azığını ulaştırır (Fevzi Efendi, 1312: 65).

کرامت‌های دوستان خدا را هیچ مدارید دور * که نیروی کرامت کوه را مقلوع کند با زور
Allah dostlarının kerametlerini asla değersiz sanmayınız, çünkü kerametın
gücü, kudret ve azametiyle dağı yerinden kaldırır (Fevzi Efendi, 1312: 65).

عاشقان را شد مسخر هر که هست * چون چنین شد حکم و حکمت بسته از روز الست
Var olan herkes sadık âşıklara itaat etti, çünkü elest gününden sonra hüküm ve
hikmet böyle tecelli etti (Fevzi Efendi, 1312: 66).

هر کسی که از خدا ترسند شد * شیر و مار بر پای او افکنده شد
Allah'tan korkan kimsenin ayağının dibinde, aslan(lar), yılan(lar) onun
ayağının altında zebun olur (Fevzi Efendi, 1312: 66).

هر که از مولای اعظم شد هر اسان دائما * کرد او بر جمله اشیا امر و فرمان دائما
Her kim yüce Allah'tan daima korkup, çekinirse, dünyadaki bütün şeylere
daima emir ve ferman verir (Fevzi Efendi, 1312: 67).

نفس خود را گر شماری خاک ترا پاک زر کند * جسم خود را گر شماری سنگ ترا جوهر کنند
Eğer nefsinı toprak olarak görürsen, seni saf altına çevirecek. Eğer cismini taş
olarak görürsen, seni mücevher kılacak (Fevzi Efendi, 1312: 74).

هر که باشد باطنش راست ظاهرش هم راست شود * چون به دستش خاک زر هم آب خالص ماست شود
Her kimin içi doğruysa, dışı da doğru olur, hatta onun elinde toprak altın,
yoğurt [da] halis su olur (Fevzi Efendi, 1312: 75).

اولیا را خارها گل مارها بلبل شوند * شیرها از بهر ایشان در رکوب دلدل شوند
Evliyaya dikenler gül ve yılanlar bülbül olur. Aslanlar evliya vasıtasıyla
Düldül rikabında asılı kalır (Fevzi Efendi, 1312: 76).

Sonuç

Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân* ve Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Baharistân* adlı eserleri yazıldıkları tarihten itibaren birçok şair ve yazarın ilgisini çekmiştir.

Bu iki esere hem tertip hem muhteva ve üslup açısından çok sayıda nazire kaleme alınmıştır. Bu nazirelerden biri de *Bülbülistân*'dır. Fevzi Efendi, Farsça manzum-mensur kaleme aldığı bu eserini *Gülîstan* ve *Baharîstân*'dan daha iyi yazmaya çalışmış, ancak onların seviyesine çıkamamıştır. Bu eserde bulunan Farsça şiirlerden Fevzi'nin başarılı bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Bu eser sayesinde Fevzi Efendi bilgi ve tecrübelerini bedîî bir üslupla beyan etmiştir. Birbirini tamamlayan sekiz bölümün yer aldığı *Bülbülistân*'da üç mısra, 52 müstakil beyit, 13 kısa mesnevi parçası (42 beyit) ve 16 kıta (39 beyit) bulunmaktadır. Toplam üç mısra ve 133 beytin yer aldığı bu eserde sadece bir Arapça beyit bulunmaktadır. Şiirlerde Allah dostlarının kerametleri, onlara itaat etmenin neticesi, peygamberlerin varisleri olan âlimlere uymanın faydası, ihsan, iyilik ve tevazunun getirisi üzerinde durulmuş, Kur'ân'ın hükümlerine uymanın neticesinde bütün işlerde muvaffak olunacağı, insana kanaatin rahatlık sağladığını, her yerde yalan söylemenin kötü olduğunu, töhmetin zulüm ve günahın ta kendisi olduğunu, hak âşıklarının geceleri uyanık olduğunu ve Allah'ın cemal nurunun alınlarında parlamadığını beyan etmiştir. Fevzi, *Bülbülistân*'da sadece Attâr'ın *Pendnâme* adlı eserinden beş beyitlik bir tazminde bulunmuştur. Mensur hikâyelerin sık sık manzum parçalarla kesildiği *Bülbülistân*'da secili bir üslup bulunmaktadır. Fevzi, Farsça şiirlerinde irfan ehli kimselere *Bülbülistân*'ı okumalarını tavsiye etmiş ve *Bülbülistân*'ın dervişlere yol gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca *Bülbülistân*'ın yüz yapraklı güle benzediğine, evliyanın kelâmından oluştuğuna ve verdiği dersler sayesinde aşk ve şevkin artmasına vesile olduğuna değinmiştir. Fevzi'nin Farsça şiirleri genellikle sade, basit ve akıcıdır, ancak yer yer dönemin modasına uyularak tumturaklı bir dil kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Şadi (2010), *Türk Edebiyatında Farsça Divan ve Divançeler*, İskenderiye Kitaplığı, İstanbul.
- CÂMÎ, Abdurrahmân (1990), *Bahâristân*, Çev. M. Nuri Gençoğlu, Maarif Vekâleti, Ankara.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis (2013), *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- ENÛŞE, Hasan (1383), *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî/ Edeb-i Farsî Der Ânatûli ve Bâlkân*, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât-i Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Tahran.
- FEVZİ EFENDİ, Mehmet (1312), *Bülbülistân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

- GÖZ, Kemal (2014), “Denizlili Mehmed Fevzi Efendi'nin Hadâik-i Hamîdiyye Nâm Ahlâk Risâlesi Çerçevesinde Ahlâkî Erdemler”, *Turkish Studies*, 713-25.
- HÂNLERÎ, Zehrâ (1348), *Ferheng-i Edebiyyât-i Fârsî*, Tahran.
- HİKMET, Ali Asgar (1963), *Câmî, Hayatı ve Eserleri*, Çev. M. Nuri Gençoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (1974), *Son Asır Türk Şairleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2, 418-420.
- KARTAL, Ahmet (2019), *Hakikate Düşen Gölge Türk Fars Edebi İlişkileri*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- KASKA, Çetin (2020), “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Farsça Yazmalar”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 72-99.
- OKUMUŞ, Ömer (1991), “Bahâristân”, *DİA*, 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 470-71.
- RİYÂHÎ, Muhammed Emîn (1995), *Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı*, Çev. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul.
- SA'DÎ-İ ŞİRÂZÎ (1996), *Gülistân*, Çev. Hakkı Eroğlu, Haz. Azmi Bilgin-Mustafa Çiçekler, İstanbul.
- ŞEKER, Mehmet (2014), “Germiyanogulları Beyliğinin İlim ve Kültür Hayatına Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Germiyanogulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 285-286.
- UZUN, Mustafa İsmet (1995), “Edirne Müftüsü Fevzi Efendi”, *DİA*, 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 506-509.
- YAZICI, Tahsin (1996), *Gülistân*, *DİA*, 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 240-41.
- YEŞİL, Ahmet (2019), “Âşûrâ Kıyamı ve Kerbelâ Vak'ası'nın Safevî İktidarı Öncesi Fars Şiirindeki Yansıması”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17 (Aralık), 536-49.
- YILMAZ, Ömer (2008), “Edirne Müftüsü Fevzi Efendi, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı”, *İlahiyat Araştırma-İnceleme*, Ankara, 35-37.